

Csepeli György – Molnár György – Ropolyi László – Szatmári Péter –
Szűts Zoltán:

MIÉRT VANNAK HÁBORÚK?

Szűts Zoltán: *Miért vannak háborúk? A kérdés filozófiai megközelítésére Ropolyi Lászlót, majd történeti megközelítésére Szatmári Pétert kérem fel.*

Ropolyi László: Ha filozófia, akkor Hérakleitosz felfogásához menjünk vissza. Hérakleitosznak van egy töredéke, amelyik úgy szól, hogy „*Háború mindenek atyja és mindenek királya. És egyeseket istenekké tett meg, másokat emberekké, egyeseket rabszolgákká tett, másokat szabadokká*”. Ez egy furcsa szöveg, abból a szempontból legalábbis, hogy – ahogyan mondani szokták – antropomorf leírása a létezők ellentmondásosságának, azaz annak, hogy a világban létező dolgok összetettek és ellentétes meghatározottságokkal rendelkeznek, és az együtt létező ellentétek közötti küzdelem létesíti és alakítja a természetüket. Tehát filozófusként valójában erre az elképzelésre utalnék vissza, ahol az ellentétek létesítenek dolgokat, és az ellentétek együttlétének egyik formája az ellentétek közötti harc, viszály vagy küzdelem. Amit, ha kiemelünk a létezés teljes kontextusából, akkor abból lesz a háború. Valami ilyesmi, nem tudom, mit gondoltok erről?

Szatmári Péter: Ha már idézetet hoztál Hérakleitosztól, akkor hadd jegyezzem meg, hogy a történeti diskurzusban is benne van folyamatosan ez az idézet. Ha nem tévedek, akkor még a boldog békeidőkben, a középiskolai, gimnáziumi tankönyvekben is hivatkoztak rá. Thomas Mannak volt egy érdekes mondata, ami úgy szól, hogy: „*Vajon a béke nem a polgári korrupció egy eleme csupán, míg a háború a megtisztulás, a felszabadulás és a remény ígéretét hordozza?*” – ami egy elég összetett gondolat. Ebben benne van a válasz is a történelmi dilemmára. Mert Thomas Mann alapvetően már 20. századi jelenségnek, írónak és gondolkodónak tekinthető. Nagyjából az első világháborúig volt egy olyan fikció és feltételezés, vagy legalábbis egy tétel a történelemmel és a nemzetközi irodalommal foglalkozó történeti szakirodalomban, hogy általában az emberek természetes állapota a béke. És a háború egy szükséges eszköz ahhoz, hogy megrendszabályozzuk a megtévelyedőket, és helyreállítsuk a békét. Tehát volt egy kvázi matematikai képlet, amelyik úgy szól: béke-háború-béke. Gyakorlatilag ez változik meg majd a 20. században, az első világháború után, és vetődik fel az a dilemma, nemcsak a történettudományban, hanem egyébként más területeken is, hogy az emberek számára mi a természetes állapot, és mi határozza meg gyakorlatilag a mindennapokat? Kialakul egy másfajta dimenzió, amelyik a háború-béke-háború logikára épül, és arról szól, hogy talán a háború sokkal inkább testhezáll az emberiség számára. Az első világháború után, gyakorlatilag 1945-ig, sokan arról is beszéltek, hogy egy polgárháború lesz, ami egy újabb, nagy világégésbe torkollik, utána pedig már hidegháborúról beszélünk – ezt mindenki tudja. Ezt követi egy újabb törésvonal, amikor különböző gondolkodó filozófusok – Fukuyama és mások – úgy vélik, hogy a történelem befejeződött és ilyen típusú konfliktusok nem várhatók.

Ma meg arról folyik már a polémia a különböző agytrösztök között, hogy a hidegháború újra elkezdődött. Ami természetesen nem azt jelenti, hogy nincsenek különböző konfliktusok és véres összecsapások, akár mellettünk is, nem olyan távol, hanem azt, hogy a globális tényezők egymással nem ütköznek, hanem áttételesen különböző proxy háborúk formájában vívják a csatájukat. Az egyének, a közösségek és a civilizációk számára is gyakorlatilag ez a fajta folyamatos harc lesz a természetes.

Szűts Zoltán: *Péter egy antropológiai és geopolitikai történeti távlatba helyezte, úgyhogy Csepeli Györgynek címezzük a kérdést.*

Csepeli György: Nem beszéltek meg előre, de teljesen hasonló nyomvonalon tervezem én is elindítani ezt a beszélgetést. Hérakleitosz természetesen a kályha, ahonnan indulunk. A mondat, mióta csak ismerem, nem hagy engem nyugton, mert ahogyan Péter is utalt rá, Hérakleitosz szavai arra utalnak, hogy a háború nem egy embertelen valami. Mintha a háborúban nyilvánulna meg legjobban az, amit emberinek nevezünk, bármilyen hátborzongatónak is tűnik ez a következtetés. Mert az ember, hogy Heideggert idézzem, „hátborzongató idegenségben él”, és ez az idegenség egy soha be nem gyógyuló seb, amit a béke, ha akarjuk, ha nem, elfed, de a seb újra meg újra kifakad. A háborúban az emberi lét eredendő bizonytalansága, sebezhetősége, sérülékenysége nyilvánul meg kollektív szinten, amiről szeretünk elfelejtkezni. Szeretünk a béke idillikus menedékébe vonulni. De például most, hogy a keleti végeken zajlik a háború a maga hideg, kegyetlen valóságában, mintha újra előbukkanna az emberi létnek ez az általunk nem kedvelt arca. Ilyen értelemben a háborút annak az őrijítő bizonytalanságnak a termékeként értékelem, amittől nem szabadulhatunk. Ezzel egészíteném ki, amit Laci és Péter elkezdett.

Molnár György: A háború és béke tekintetében nekem is az ellentét és az egység, vagy még inkább az összetartás és széthúzás jut első gondolatként eszembe. Tehát valamilyen ellentétes erők megjelenése, ami mögött valóban a bizonytalanság áll, adott esetben az ellentétes feszültség, az adott válsághelyzet legmagasabb szintje, foka, amit egy háborús helyzet okozhat. A történelem során alapvetően attól is függ ennek értelmezése, hogy milyen generációt szemlélünk, és az az adott háborús történetet hogyan dolgozta fel. Erre egy példa, hogy Angliában a gyerekek számára még volt pozitív töltete vagy tartalma a háborús történeteknek, de általában azért, ha háborúról van szó, akkor az mindenképpen negatív érzelmeket sugall, illetve azokat indítja el. Emellett, ha vannak személyesebb kötődések, akkor még inkább negatívan tud működni.

Szűts Zoltán: *Egyre többet beszélünk arról, hogy milyen jelentősége van a történeteknek, a történetmesélésnek, a narratíváknak. És talán azt mindannyian tapasztaljuk, hogy a történetmesélés milyen mértékben képes befolyásolni egy-egy közösségnek a működését, fejlődését, az őskortól kezdve ez így működött. Az a kérdésem, hogy óhatatlan-e, hogy amikor ezek az elmesélt történetek- adott nemzetek mesélik a saját történetüket évszázadokon keresztül -, találkoznak, akkor háború törjön ki, vagy tudunk-e arra példát*

mondani, hogy egyszer csak a történetek találkoznak, és együtt kezdik őket a különböző nemzetek mesélni? A kérdésem még a nemzetek közötti háborúról szól, én most Pétert kérdezem először.

Szatmári Péter: Vannak pozitív meg negatív példák. Messziről kezdem megint, aztán eljutok majd a pozitívig. Tolsztoj Háború és békéje pont azért lehet izgalmas, mert ennek a történetmesélésnek egy szélesebb dimenzióit dolgozza fel, és túl a Napóleoni háborúkon, az emberi, a gazdasági, a személyes, a közösségi kapcsolatokra is átvetíti ezt a háború-béke logikát. Gyakorlatilag modellezi mindezeket a férfi-nő viszonyrendszeren belül is. De hogy a konkrét kérdésre válaszoljak, és pozitív példát mondjak, ennek a közös történetmesélésnek az egyik különleges esete a francia-német közeledés vagy szembenállás. A távolság hullámai tulajdonképpen a középkortól egészen napjainkig tartanak, ennek minden pozitív és negatív dimenziójával egészen addig, hogy '45 után kísérlet történik (és meg is valósul) a közös történelemkönyv elkészítésére, ami itt Közép-Európában is példa lehetne sok esetben, hiszen ez a vállalkozás sikeresnek tűnik. Függetlenül attól, hogy mélyebb beszélgetések során ez a fajta szembenállás-logika még mindig elő-előkerülhet családi asztaloknál. Tehát nagy kérdés az, hogy a politika konszenzusa vagy a történelem konszenzusa mennyire lesz az egyének konszenzusa is közép- és hosszútávon? De nagyjából úgy tűnik, hogy ez a fajta, a franciák részéről revans, a németek részéről az ősellenségkép sokat oldódott, és a mai napra már inkább egy történelmi torzóvá szelődött, mint valós szembenállássá.

Szűts Zoltán: Azt hiszem, hogy ebből a történelmi példából mindannyian tanulhatunk. Ugyanez a kérdés, Ropolyi László!

Ropolyi László: Ha már a történetet hoztad szóba, szerintem ebből a nézőpontból megmutatkozik a háborúnak egy nagyon fontos karakterisztikuma, nevezetesen az, hogy a háború az élet komplexitásának radikális csökkentését is jelenti. Valójában az életnek egy végzetes leegyszerűsítése és lecsupaszítása zajlik. Egy, két vagy néhány összefüggés emelkedik ki, és abban fejezünk ki mindent, abba szuszakolunk bele mindent. Szerintem egy nagyon fontos dolog az, hogy a háború az élet gazdagságát totálisan leegyszerűsíti, és csak végletes kérdéseket tesz fel. Élet és halál, velem vagy vagy nem vagy velem – ilyen kérdéseket enged meg. Azt mondanám, hogy a történetek, amiket Zoltán te is említettél, azok ilyen sematikus történetekké válnak. Ha szabad azt mondani, illetve ha már szóba került Tolsztoj, akkor talán megfogalmazhatnánk egy Anna Karenina parafrázist is: minden háború egyforma, de minden béke különböző, a maga módján. Szerintem ez egy nagyon fontos kérdés. Azt gondolom, hogy a háború értelmezésében meghatározó jelentőségű annak megértése, hogy mi hozza létre és hogyan lehetséges egyáltalán az, hogy az emberek mindent félretesznek és eltekintenek a világtól, a kultúrától, az élet komplexitásától, és az energiáikat, a tevékenységüket egy-két viszonyra fókuszálják.

Csepeli György: Igen, folytatnám ezt a történelmi szálát. Clausewitz jutott eszembe, kézenfekvő módon, aki a háborúról azt mondta, hogy „a politika folytatása más eszközökkel”.

És a politika voltaképpen pont arról szól, amiről Ropolyi László beszélt. Clausewitz mondása arra utal, hogy a politika és a háború egyműiek: mindkettőben barát és ellenség áll szemben egymással – kölcsönösen. Itt visszautalok arra, hogy az a fajta bizonytalanság, ami az emberi létet sui generis jellemzi, kényszeríti a komplexitás redukcióját, amiről Ropolyi László is beszélt. Annál egyszerűbb logika nincs, hogy „vagyunk mi és vannak ők”, „nekünk van igazunk és nekik nincs”, ami igazolja, hogy megtámadjuk a másikat, aki nem a barátunk, hanem az ellenségünk. Érdekes, amit Péter felvetett, hogy ez a „mi” és „ők” közötti konfrontáció hogyan oldódik föl? Hogyan születik egy fölérendelt cél, a háborúból hogyan lesz béke? Európában erre látunk példát. Úgy látom, hogy itt Közép-Európában a békefolyamatok kibontakoztak és megerősödőben vannak, például a román-magyar vagy a szlovák-magyar vonatkozásban. Nem olyan szinten, mint ahogy azt a Péter által felhozott, német és francia eset mutatja, de az irány jó. Ez a jó hír. Ugyanakkor az a benyomásom, hogy minden egyes béke megszüli a maga háborúját egy másik szinten. Az Európai Unió úgy tűnik, hogy valamilyen módon létre fog hozni egy ilyen „mi” csoportot, egy barátokból álló szövetséget, de sajnos mindjárt ott van az ellenség most az oroszok képében, később ki tudja, Kína képében. Amikor elvesztünk egy ellenséget – mert barát lesz –, akkor párhuzamosan megszülnék egy másikat. Így aztán a Hérakleitoszi mondás érvénye soha nem szűnik meg.

Szűts Zoltán: *A globalizáció és a nemzetközi kereskedelem mintha akadályozná a háborúk kitörését. Ugyanis, most a szomszédunkban zajló háború kapcsán is azt tapasztaljuk, hogy az egyes országok iparai jelentős mértékben egymásra épülnek, de ugyanezt láthatjuk például Kína, Tajvan és a világ kapcsolatában is. Az a gazdasági törekvés, hogy mindenkinek jusson okostelefon vagy számítógép, általában megakadályozza azt, hogy egy jóval nagyobb ország, katonai erővel lerohanjon egy kisebbet. Éppen azért, mert a kicsi gyártja az összes chipet, ami a világnak szükséges. Ha ezt a gondolatmenetet követjük, azt gondolhatnánk, hogy a békéhez vezet a globalizáció, a kereskedelem, és az anyagi érdekek azt követelik meg, hogy béke legyen. De mégis azt látjuk, hogy előbb vagy utóbb még a korábbiaknál véresebb, átgondoltabb és több hadszíntéren zajló háborúknak vagyunk tanúi. Mi okozza akkor mégis, hogy háborúk törnek ki? A türelmetlenség? Mert az építkezéshez sok idő kell. Nem tudják kivárni egyes hatalmak azt, hogy kereskedelem útján erősödjenek, vagy egyszerűen a háború iránt valamilyen ősi ösztönünk kerekedik felül? Szatmári Pétert kérdezem először.*

Szatmári Péter: Van egy modern politikai válasz, amit mondok, és majd lehet más módon boncolgatni. Biztos mindannyian emlékeztek rá, hogy – és most megint visszatérek a középiskolai meg az általános iskolai ismeretekhez – sztereotípiákat vizsgáltuk, amikor arra voltunk kíváncsiak, hogy miért tört ki az első világháború? Két klasszikus válasz volt. Az egyik a hatalom újraelosztása, a másik a piacokért folytatott verseny. Ezt igazából csak azért mondtam el, mert formálisan a globalizáció mozgása mögött nyilvánvalóan bizonyos típusú rendeződést látunk a különböző hatalmi centrumok között. Ha az Egyesült Államok nem tudja feltétlenül uralni a világpiacot, akkor vélhetően vannak olyan szereplők, akik úgy gondolják, hogy az egypólusú rendszernek lehet, hogy másfajta megfelelője is létezik,

ami mondjuk, többfajta pólust feltételez. És jól látható az, hogy a világban vannak olyan erőcentrumok, amelyek ezt a fajta polarizációt erősítik. Tehát, nem élvezik vagy nem tetszik nekik különösebben az, hogy egy kézben összpontosul a gazdaságpolitika és a katonai erő, hanem sokkal inkább szeretnék ezt egy szélesebb dimenzióba helyezni. Egy gondolatot hadd mondjak még a háború és béke kapcsán, mert ez nagyon fontos szerintem, történetesen, hogy milyen interpretációja van általában annak, ha valaki harcol a fronton, illetve ha otthon él a hátszágban. Ugye, ez a hátszág a Háború és Békében nagyon erősen megjelenik, és láthattuk, hogy megszületnek a valóság és fikcióbuborékok általában a háború kapcsán. Erről majd esetleg érdemes beszélni, mert ennek következtében az emlékezetpolitika teljesen átalakul, hiszen aki a fronton volt értelmez valamit, aki otthon volt szintén értelmez valamit, és ebből kialakul a valóságnak egy különös elegye, ami aztán keveredik mindenki más valóságképével. Illetve még egy gondolat, ami szintén érdekes lehet. Nagyon sok fajta konfliktus volt a 20. században is, és jól látszik, hogy a háborúk logikájában egyáltalán nem volt számottevő viselkedésműködési különbség azok között, ha valaki egy civilizált országból érkezett egy civilizálatlanba, vagy egy civilizálatlanból érkezett egy civilizáltba. Tehát mondjuk, ha a vietnámi háborút nézzük, az amerikai hadsereg viselkedése nagyon emlékeztet arra, ahogy nagyjából a megszálló hadseregek a második világháborúban viselkedtek. Mi lehet ennek a logikus magyarázata, hogy az alapvetően jól nevelt, civilizált emberek ilyen típusú kegyetlenségre hajlamosak? Egy háború hogyan szabadítja el az emberi indulatokat? Csepeli György beszélt arról, hogy egyfelől az emberi arca is megvan minden háborúnak, meg megvan a borzalma is, hogy elképzelhetetlen szörnyűségek történnek.

Ropolyi László: Eddig még nem hangzott el, vagy nem nagyon hangzott el az érdek fogalma. Úgy gondolnám, hogy amikor háború van, akkor annak valamilyen módon mindig része egyfajta feltétlen érdekérvényesítés. Valamilyen csoportnak, nemzetnek, kultúrának vagy valami ilyesféle ágensnek a feltétlen érdekérvényesítése – a feltétlenül nagyon nagy hangsúly van – a fontos. A globalizációs környezetben szerintem a feltétlen érdekérvényesítés korántsem triviális. Éppen azért, mert ott nagyon sok a szempont, nagyon sok a szereplő, és az a fajta leegyszerűsítés, ami a háborús logikákra jellemző, az ott sokkal nehezebb. Nyilván nem triviális minden szereplővel egyszerre fenntartani egy konfliktust, és ennek a konfliktusnak a remélt sikerein dolgozni. Azt mondanám, hogy a globalizáció ebben az értelemben, praktikusán a gátját jelenti a háborús konfliktusoknak. Pontosabban, talán inkább úgy mondanám, hogy egy más típusú, háborús tetsző konfliktust hoz létre, vagy más típusú háborús konfliktusokat generál, és nem a klasszikus, korábban megszokott változatokat.

Csepeli György: Én a globalizációt nem látom diadalmenetnek. Meglehetősen szkeptikus vagyok a globalizáció áldásaival szemben, ami nem azt jelenti, hogy vissza kellene vagy vissza lehetne fordítani. Azt hiszem, hogy a globalizáció folytatja azokat a trendeket – mind a háború, mind a béke vonatkozásában –, amelyekről már korábban megemlékeztünk. Nekem a Thuküdidész által leírt peloponnészi háború jut az eszembe, ami tulajdonképpen paradigmája minden háborús viszonyoknak. Lászlót is kérdezem, biztos, hogy itt az érdekről van

szó? Nem inkább egy képzelt érdekről? Nem inkább egy félelemről van szó? Hogy elveszítem a dominanciámat, elveszítem a hatalmat, és ezt megelőzendő rátámadok a másikra, de a másik ugyanígy gondolkozik és visszatámad, ami által beindul egy megállíthatatlan, sokszor évtizedekig tartó spirál, amelynek végén senki nem jár jól. A háború, mintha a Neumann-Morgenstern játékelméletnek egy olyan tragikus és kollektív változatát képviselné, ahol a bizalomvesztés állapotába valamennyi fél belerokkan. Ilyen szempontból ritka eset, bár előfordulhat, amikor az egyik fél totálisan nyer, győz, leveri a másikat és megmarad a dominanciája, de nekem az a benyomásom, a győzelem még ebben az esetben is pürrhoszi, mert a győztes soha, semmikor nem lehet bizonyos abban, hogy győzelme örökké fog tartani, és ebből adódóan állandó bizonytalanság fogja kínozni. Ezért gondolom, hogy globalizáció ide, globalizáció oda, a háborúk velünk fognak maradni addig, amíg egyáltalán ember él a földön.

Molnár György: Az érdekek ütközése volt elsősre, ami az eszembe jutott, valószínűsíthetően minden mögött valamilyen érdek húzódik vagy ellentétek állnak. Ez a helyzet csak annyiban változhatott napjainkban a globalizációs folyamatok következtében, hogy egy picit már intelligensebb, okosabb környezetben éljük mindennapjainkat. Okosabb eszközök és rendszerek segítségével, egyre finomabb technikákkal, és ezeket jól fel tudják használni manipulatív módon is. Ezek segítségével mondjuk, olyan jelentéstartalmakat biztosítanak, akár egy háborús helyzetben is, amelyet lehet másképpen is értelmezni. Ez esetben valójában nem is annyira biztos, hogy a valódi ok derül ki, ami igazán a háttérben húzódik, hanem a felszínen egy semleges téma. E folyamatok nyilván mélyebb szintekre nyúlnak vissza. Szerintem, amit látunk az csak egy része ennek a valós helyzetnek, és ami igazán lényeges az láthatatlan. Tehát rejtett módon jelenik meg, hogy valójában ki-kivel, miért és milyen érdekek és ellentétek ütköztek egymással. Amennyiben a nagy szervezeteket nézzük, pl. az Európai Uniót, illetve az USA-t, Oroszországot, az ENSZ-t és viszonyulását a kialakult helyzethez, ez az, amit leginkább érdemes megfigyelni. Az, hogy ki és kit vagy milyen elvet támogat, sok mindent elárul. Ahogy mondtam, azt gondolom, hogy napjainkban már ezt nem lehet olyan élesen érzékelni, szétválasztani. Mindezekon kívül ott vannak a gazdasági és a kereskedelmi érdekek is, amelyek lehet, hogy felülbírálják a kezdeményezések egy részét. Ezek késleltetik vagy eltoltják a döntéseket, de a valós érdekek már nem igazán befolyásolják. Azt gondolom, hogy az első és a második világháborúhoz képest ma hidegháborús vagy finomabb jellegű, ellentétes erők összeütközésének lehetünk tanúi, ami már egy kicsit korszerűbb, kifinomultabb, mint korábban voltak.

Ropolyi László: Kapcsolódnék ahhoz, amit az imént az érdekekről Csepeli György felvetett. Azt hiszem, igaza van ebben. Tehát itt tényleg nem valóságos érdekek állnak előtérben elsősorban, hanem talán inkább képzeltek. Abban az értelemben, hogy egy embert nyilván végtelen sok érdek motivál, és megint csak ugyanarról van szó, mint a háborúról korábban mondtak esetében, hogy ezek le lesznek redukálva, hogy ezek között is szortíroznak, és valamit valósnak tekintenek, valamit meg nem. Valójában ebben erőteljesen benne van a tévedések lehetősége. Amit Csepeli György a játékelméletről mondott arról eszembe jut,

hogy ha a valódi érdekeket vesszük figyelembe, és például játékelmélettel, vagy valahogy máshogyan megpróbáljuk kijátszani vagy lejátszani a valóságos érdekviszonyok működését, akkor abból többnyire nem háború lesz, hanem éppenséggel béke. Eszembe jut egy nagyon híres eset. 1956-ban, amikor Neumann János már haldoklott és az utolsó napjait élte, a kórházban felkereste az amerikai hadügyminiszter az összes fegyvernem parancsnokaival együtt, hogy tanácsot kérjenek tőle egy súlyos, aktuális konfliktusban, amiből nem a konfliktus eszkalációja lett, hanem a megoldása. Nem háború lett, hanem a háború elkerülésére vezetett az érdekek színvonalas és alapos mérlegelése. Abban szerintem persze igazad van, hogy legtöbbször nem valóságos, hanem képzelt érdekeket működtetnek.

Csepeli György: Igen, most hirtelen eszembe jutott, hogy persze a koreai konfliktus látszólag véget ért, de valójában befagyott. Jelenleg az észak-koreai diktátor bármikor a nyakunkba ereszthet atomfegyvereket. De visszatérve még a globalizációra azt hiszem, hogy a globalizáció azért adhat újabb lökést mindazon embertelenségeknek és kegyetlenségeknek, amikről Péter is beszélt, mert kiterjeszti a hadszíntereket. A jövőben már nem csak a vízen, a szárazföldön, a levegőben, hanem a világűrben is fognak zajlani a háborús tevékenységek. Úgy tűnik, hogy az egyik legfontosabb eszköz, amit majd bevetnek ebben a világűri színtéren zajló háborúban, a műholdak megsemmisítése, ami által a földi navigáció és kommunikáció válik lehetetlenné. Azt látjuk, hogy a globalizáció nem csökkent, hanem növeli a veszedelmet.

Szűts Zoltán: Nagyon fontos elemet hozott be a diskurzusba Molnár György, a technológiáról van szó, a precizitásról. Mintha azt hirdették volna a diskurzusok az elmúlt években, hogy a technológia megszelídíti az emberiséget. Hogy annak a valószínűsége, hogy mi egy háborúban, vagy bármilyen más, erőszakos cselekményben halunk meg, az egyre kisebb. Ehhez nyilván a civilizáció fejlettsége is hozzájárul, de az okos rendszerek – például az autóban – óvnak minket. A technológia, a tájékozottság, a védelmi rendszerek egyre inkább az emberi életet próbálják menteni, ezért ma már, mintha nem egy konstans félelemben élnénk. Egy korábbi beszélgetésünk pont a járványhelyzetről szólt. Ott láttuk, hogy ez a technológiai fölény vagy védőernyő megrepesztett, és most azt látjuk, hogy a technológia éppen, hogy a pusztítás mértékének és minőségének a szintjét képes növelni. Számos olyan felvételt látunk, főleg a Telegramon, ahol a technológia segítségével sikerül az ellenséget hatékonyan elpusztítani, sőt, ebben az elmúlt fél évben, egy évben, a drónok, a műholdak működése, a mesterséges intelligencia használata csúcsra járatódott, éppen a háborús nyereség érdekében. Hogyan alakul a technológia és a háború viszonya? Milyen a kettő közötti dinamika?

Ropolyi László: A technológiai témák kapcsán eszembe jut egy technikafilozófiai alapeszme, aminek az a neve, hogy technikai imperatívusz. A technikai imperatívusz elképzelése az 1950-es évekből származik és egy francia filozófus találmánya. Egyszerűen körülbelül úgy szól, hogy ami lehetséges, azt az emberek meg is csinálják. Tehát valójában minden, ami technikai szempontból elvileg lehetséges, az létre is fog jönni. Ez a tézis egy nagyon fontos

összefüggést fogalmaz meg. Ugyanakkor feltétlenül érvényes egy további technikafilozófiai álláspont is, nevezetesen az, hogy egyetlen technika sem értéksemleges. Minden technika valamilyen módon érvényre juttatja a beleépített, úgynevezett „delegált szándékokat”, azokat az értékeket, amelyekkel az emberek a működését felruhazzák. Tehát amikor az mondjuk, hogy durvul a háború vagy, hogy egyre több és több, és egyre kegyetlenebb technikai eszközt hoznak létre a háborúskodás céljait szolgálva, akkor e mögött emberi szándékok vannak. Valójában ez nem magának a technikának, illetve spontán fejlődésének, hanem az ember technikai fejlesztéseinek a problémája. Ez egy nagyon régi dolog, nagyon régi dilemma, már Arisztotelész is azon elmélkedett, hogy valójában bűnösök vagyunk-e, ha más kezével követünk el gyilkosságot? Hasonló helyzetben vagyunk, amikor a technikára hagyatkozunk, és azt mondjuk, hogy „Óh, hát ezt a drónok csinálták, nem is én voltam!” Azt gondolnám tehát, hogy a technikai fejlődés nagyon is fontos, de természetesen mindig konkrét fejlesztők állnak mögötte. A katonák azok, akik megmondják, mit kell csinálni a technikákkal.

Molnár György: Azt gondolom, hogy azért a technológia folyamatos belső drive-ja volt és lesz a jövőben is a hadügyipar, a haditechnika, mint korábban volt az ARPANET. Tehát a legnagyobb, a legjobb csúcstechnológiai megoldások e területeken fognak megjelenni. Most valóban szemtanúi lehetünk egy olyan komolyabb gépesítési folyamatnak, amely technológizálja a humánfaktorokat is, egyre nagyobb szerep jut az ember-gép, illetve a gép-gép interface-eknek, a mesterséges intelligencia megoldásoknak, az automatizált folyamatoknak, amelyeket már a gépek végzik és egyre kevesebb beavatkozási lehetőség van az ember részéről. Ekkor előjön a felelősség kérdésköre, hogy akkor ki lesz a felelős, amikor gépekkel hajtjuk végre ezeket a feladatokat? Ez a felelősség kérdés, úgy gondolom, hogy nincs még teljesen, etikai szempontból egyértelműen szabályozva. Tehát ezek a területek még picit aggályosak, de az biztos, ahogyan a technológia tud segíteni a helyzetek megoldásában, úgy az elfajulását is tudja támogatni. Mindenki arra törekszik, hogy minél szuperebb technológiája, modernebb fegyvere legyen, ami nagyobb hatótávolságú és nagyobb hatóerejű, így ez gerjesztheti is az ilyen helyzetet. De ugyanakkor mindennek megvan az ellenpólusa is, mindennek megvan a kioltója, a semlegesítője, azaz ez arra is sarkallja a technológiát, hogy a hadipari fegyverzet tekintetében a modern fegyverek komplementere is elkészüljön, ami hatástalanítani tudja azokat. Valóban, ezek az okos megoldások is picit a biztonságunkra tudnak figyelni, abban tudnak segíteni. Óvni, hogy mire figyeljünk, hol helyezkedjünk el, merre tartsunk, mi a biztonságosabb megoldás. Ez alapvetően egy bizonyos szintig az ember védelmét is szolgálja. De természetesen, ha belegondolunk, hogy komoly adatgyűjtésekről is szó van az ilyen technológiai rendszerek esetén, akkor gyakorlatilag ezt még fel is lehet használni akár negatív célok megtestesítésére, illetve elérésére is. Tehát a technológia ki is használhatja az emberi tényezőket. Feszültséget is kelthet, de mindenesetre egymást gerjesztik is ezek a folyamatok, a technológia fejlődése során a társadalom oda-vissza irányú relációjának lehetünk szemtanúi. Minden adott helyzet esetén – a gépesített rendszerek mögött is – meghúzódnak az emberi tényezők, az egyes mesterséges intelligencia alapú megoldások tekintetében is tetten lehet érni az emberi tulajdonságokat. Ezeket ruháztatjuk át a gépekre, de a beavatkozás lehetősége még megvan és meg is lesz egy jó darabig.

Csepeli György: Két dolgot tudnék ehhez hozzátenni, és akkor azt hiszem, körbe is jártuk a témát, lezárhatjuk a beszélgetést. Ropolyi nagyon fontos dimenziót kapcsolt be a beszélgetésbe ezzel a technológiai narratívával. Mert nyilvánvalóan itt egy olyan fejlődésről van szó, amelyen belül tényleg az van, hogy ami megvalósítható, az meg is valósul, és úgy tűnik, hogy nincs felső határ. Azért tartom nagyon fontosnak a jelenleg zajló háborút itt Kelet-Európában, mert úgy tűnik, hogy voltaképpen egy tolsztoji típusú hadviselés szembesül egy – ma még beláthatatlan erőforrásokkal rendelkező – technológiai innovációs alapokon nyugvó hadviseléssel, amelyben még nem vetettek be minden lehetséges intelligenciát. Azt hiszem, hogy pontosan ez a lényege ennek a háborúnak, hogy kipróbálnak olyan eszközöket, amelyeket csak élesben lehet kipróbálni. A legdermesztőbb számomra, hogy még várni kell – de szerintem nem sokáig – amikor autonóm fegyverek fognak részt venni ebben a harcban, ahol voltaképpen már nem Te, vagy én, vagy bármelyik tábornok dönti el, hogy mikor melyik célpontot kell megsemmisíteni, hanem tulajdonképpen mesterséges intelligenciák, programok szabják meg, hogy mikor, mit, kit, hol kell megsemmisíteni. Egyelőre ez aszimmetrikus, mert úgy tűnik, hogy ez a technológia csak az egyik félnek fog a rendelkezésére állni, csak az egyik fél számára lesz elérhető. A másik marad a fapadosabb megoldásoknál. Ilyen értelemben véve ijesztő számomra a Molnár György által említett felelősség kérdése, az etikai dimenzió kérdése, amelyekkel tulajdonképpen a háború mindig gyenge lábakon állt, valljuk be. Mert ugye, a háború mindig egy olyan helyzet, ahol – végső soron persze – számíthatnak etikai megfontolások, de alapvetően azért az a hitleri elv érvényesül, hogy a győztest soha nem kérdezik meg. Speciel ő ráfizetett erre az elvre, mert ő veszített, de nem kérdéses számomra, hogy ha győzött volna, akkor nem lett volna nürnbergi per. Tehát ilyen értelemben véve, én nem bízok túlságosan az etikai fékekben, és ebben az új, technológiai kontextusban végkép nem. Ezért nem szeretnék nyitott szemmel belenézni a jövőbe, mert amit látnék, az elborzasztana.

Ropolyi László: Kapcsolódnék ahhoz, amit most mondott Csepeli György. Szerintem az már realitás, hogy háborús szituációkban sokszor mesterséges intelligencia dönt. Egy akció elindítása általában nem mesterséges intelligencián múlik, de az akció véghezvitele már nagyon sok fegyverrendszer esetében ilyen módon zajlik. És nem is csak a lövöldözés esetében van ez így, hanem van még egy nagyon fontos terület, amiben a mesterséges intelligencia jó, nevezetesen a dezinformációalkalmazásban. Ez történik, amikor a közösségi média (a Facebook, Twitter és hasonló) hálózatok igénybevételével a hátszínre támadják. Így működik például a jelenlegi orosz propaganda, amiről most olyan sokat hallunk. A hátszínre támadva – a mesterséges intelligencia alkalmazásával – egyszerűen ki lehet választani a célpontokat, konkrét egyénekre lehet szabni a mondanivalót, konkrét egyének tömegeinek az álláspontját lehet befolyásolni. Éppen olyan módon, ahogyan a hirdetéseket működteti a Facebook és társai, amikor percekkel egy internetes vagy mobil böngészés után, személyre szabott hirdetéseket kapunk. A dezinformációs hadműveletek legalább ilyen pontosan működnek. Tehát a mesterséges intelligencia ebben a humán dimenzióban, a háború hátszínében is nagyon fontos szerepet játszik. Egyetértek azzal, hogy ez szörnyű következmény, és hogy nincs semmilyen etikai korlát, amit betartának ebben az ügyben. De eszembe jut egy másik etikai attitűd, és ennek a felidézésével be is fejezném a

hozzászólásomat. Emlékeztetnék Szilárd Leó esetére. Alighanem mindenki tudja, hogy Szilárd Leó – a maghasadás felfedezésével és a Manhattan projekt elindításában játszott szerepével – nagyon fontos szerepet játszott az atombomba létrehozásában. Az egyik legfontosabb szereplő volt az egész gárdában. S mi történt? Az történt, hogy amikor létrejött az atombomba, azonnal elkezdte szervezni az atombomba bevetését megtiltó háborúellenes mozgalmat. Létrehozott egy nemzetközi tudósszervezetet, ennek a nemzetközi tudósszervezetnek a képviselőjében például még Hruscsovval is tárgyalt. Hruscsov New Yorkban részt vett az ENSZ közgyűlésen és akkor valahogyan elintézte, hogy beszélhessen vele is az atombomba használatának kölcsönös tilalmáról. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy a háborús technika ismerői és fejlesztői nem pusztán öldöklésre, hanem az elrettentésre, vagy ha úgy tetszik, a háborúnak vagy az öldöklésnek valamilyen értelemben való megelőzésére is törekedhetnek. Tehát úgy is lehet fegyverrendszereket fejleszteni, ahogyan azt Szilárd elképzelte. Nem tudom, mit gondoltok erről? Szerintem ez egy nagyon fontos szempont.

Csepeli György: A csehovi dramaturgia szerint, ha az első felvonásban van egy pisztoly a falon, akkor az el fog sülni, legkésőbb az utolsó felvonásban.

Molnár György: Szerintem ez egy jó gondolat, de mindig attól függ, hogy milyen érdekek uralkodnak és melyik az erősebb, melyik fog győzni. De ahogy mondtam, ez a védelmünk érdekében is fejleszthető, de ellenünk is. Egyetértek azzal, hogy a technológia, valamint hogy hová vezethet a fejlődése valóban, ez sok bizonytalanságot, illetve aggályokat hordoz magában.

Szűts Zoltán: *Köszönöm szépen a beszélgetőtársaknak a részvételt. Körbejártuk azt a ciklust, amit folyóiratunk tematikus számaival is körbejárt: a bizonytalanság, az algoritmusok, a mesterséges intelligencia, és most gyakorlatilag a háború kérdésköre, az mind-mind összeért ebben a beszélgetésben. Továbbá a fenntartható fejlődést is érintettük az erőforrások, a globalizáció kapcsán. Nagyon köszönöm mindenkinek a részvételt.*